

HISTÒRIES DE LA COMÈDIA

DANIEL GUILLÉN

@Manuel_de_bcn

PRÒLEG
d'Andreu
Buenafuente

Columna

DANIEL GUILLÉN
FES-ME RIURE
Històries de la comèdia

Pròleg d'Andreu Buenafuente

PRIMERA EDICIÓ: SETEMBRE DEL 2024
© DANIEL GUILLÉN HIDALGO, 2024
© DEL PRÒLEG: ANDREU BUENAFUENTE MORENO, 2024
© COLUMNNA EDICIONS, LLIBRES I COMUNICACIÓ, S.A.U.
AV. DIAGONAL, 662-664 - 08034 BARCELONA
ISBN: 978-84-664-3231-3
DIPÒSIT LEGAL: B. 12.129-2024
FOTOCOMPOSICIÓ: GRUP62
IMPRÈS A CATALUNYA - PRINTED IN CATALONIA

www.columnnaedicions.cat

La lectura obre horitzons, iguala oportunitats i construeix una societat millor. La propietat intel·lectual és clau en la creació de continguts culturals perquè sosté l'ecosistema de qui escriu i de les nostres llibreries. En comprar aquest llibre contribuïu a mantenir aquest ecosistema viu i en creixement. A Grup62 agraïm que ens ajudeu a donar suport així a l'autonomia creativa d'autors i autors perquè puguin continuar desenvolupant la seva funció.

Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessiteu fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra. Podeu contactar amb CEDRO a través del web www.conlicencia.com o per telèfon al 91 702 19 70 / 93 272 04 47.

Índex

Qui riu l'últim és que no ho ha acabat d'entendre, <i>per Andreu Buenafuente</i>	13
<i>Introducció</i>	17
«No sé res, soc de Barcelona». Manuel de <i>Fawlty Towers</i>	21
«Jo soc perquè tu vas ser, Jerry». Jim Carrey . . .	29
Les dues morts de Gila. Gila	41
La ment més ràpida de la comèdia. Robin Williams	51
Hi ha humor negre i, més enllà, el de Ricky Gervais. Ricky Gervais	61
«El saben aquell que diu...». Eugenio	69
Les set paraules prohibides a la televisió. George Carlin	77
L'univers de les comèdies de situació de l'NBC. <i>Friends</i> , <i>Boig per tu</i> , <i>Seinfeld</i> i <i>Frasier</i> . . .	89

Del «Manicòmic» a l'«Exit» sense dir ni piu. Tricycle	101
Reines de la comèdia: la Lucille i la Carol. Lucille Ball i Carol Burnett	107
Saturday Night Ego. Bill Murray i Chevy Chase .	117
Els Adam i Eva de la comèdia catalana. Mary Santpere i Joan Capri	129
Richard Pryor està que crema. Richard Pryor . .	137
L'home de les mil cares. Peter Sellers	147
«Em dic Bean, Mr. Bean». Mr. Bean	155
«I dos ous durs! En lloc de dos, que en siguin tres». Els germans Marx	163
Artesans de la música i la paraula. Les Luthiers .	173
Un tipus salvatge i esbojarrat. Steve Martin	183
«Apolític total. De dretes, com mon pare!». Luis García Berlanga i Rafael Azcona	193
«Prendré el mateix que ella». Nora Ephron	201
«M'estic tirant en Matt Damon». Jimmy Kimmel i Matt Damon	213
«Podria ser pitjor, podria ploure». El jove Frankenstein	227
La poma de la discòrdia. Tony Leblanc i Andy Kaufman	237
Mira sempre el costat bo de la vida. <i>La vida de Brian</i>	247
Temps moderns i sorollosos. Chaplin, Lloyd i Keaton	257

«¡La tapa, unida, jamás será vencida!». Pepe Rubianes.	271
«Una vegada vaig matar un ant». Woody Allen .	279
«Imagina-t'ho: Sicília, 1920...». <i>The Golden Girls</i>	289
Parodia com puguis. ZAZ.	299
Ningú no sap res, tret que riure és l'única sortida. Andreu Buenafuente i Berto Romero . . .	311
<i>Glossari</i>	319
<i>Agraïments</i>	325

«No sé res, soc de Barcelona»

Manuel de «Fawlty Towers»

A bans de Barcelona 92, abans de Messi, quan parlaves amb una persona d'Anglaterra (o de qualsevol part del territori britànic, tant és), ja fos lligant en un pub, demanant indicacions al mig de Londres o en una reunió de feina, i et preguntava d'on eres, sempre passava el mateix. I era indiferent que tinguessis o no la millor de les pronunciacions, perfeccionada en costoses acadèmies o classes particulars. Quan deies que eres de Barcelona, com a resposta rebies un somriure, en el millor dels casos, o una rialla burleta acompanyada d'un «què?».

I et preguntaves el motiu, i pensaves «què dec haver dit malament?». La solució no responia a disputes històriques, ni al fet que als britànics no els agradi la ciutat, o al grapat de toies que l'Arsenal ha colat al Barça des de Petit i Overmars. La culpa era d'un cambrer anomenat Manuel. Encara que això és molt injust; la culpa, si n'hi ha, és de John Cleese.

Cleese havia abandonat els Monty Python, tip de la impuntualitat i les absències que provocaven els excessos

alcohòlics del seu amic Graham Chapman, però també perquè veia un estancament en la qualitat dels guions del *Flying Circus*. Volia fer altres coses allunyat de la tropa. No va ser un adeu per sempre; de fet, continuarien rodant pel·lícules junts, però necessitava fer alguna cosa diferent i, a més, volia fer-la amb la seva dona, Connie Booth. Res d'un altre programa d'esquetxos; una *sitcom* li venia més de gust. L'única cosa que li rondava pel cap era un personatge inspirat en el propietari d'un petit hotel on s'havia allotjat quan rodava amb els Python *And Now for Something Completely Different*. L'hotel era el Glenegles, a Torquay, al sud-oest d'Anglaterra, i l'amo es deia Donald Sinclair.

Cleese va quedar fascinat per la manera com Sinclair, un exoficial de l'exèrcit britànic, menut i enèrgic (mal), tractava els hostes: els tancava el bar a la cara, els cridava per qualsevol cosa i rebufava notòriament quan l'interrompien mentre llegia el diari per demanar-li un taxi o alguna cosa per menjar. Feia justícia a l'eslògan que el Python havia creat per a la indústria de serveis britànica: «Podríem gestionar aquest negoci, si no fos perquè hi ha clients».

L'observació d'aquell individu li havia proporcionat un seguit d'anècdotes valuosíssimes. Una de les que explicava en entrevistes, quan volia definir la peculiar manera de pensar i de fer de Sinclair, era la següent: Eric Idle, un altre dels Python, va deixar-se el maletí al costat del taulell de recepció quan marxaven a un rodatge. En tornar a l'hotel li va demanar al director si l'havia vist. «Un maletí? Ah, sí..., és al darrere de la tanca, al costat de la piscina», li va dir. Sorprès, l'actor va preguntar què hi feia, allà, el seu maletí. «Pensava que podria ser una bomba», va rebre com a resposta. «Una bomba!», va exclamar

Idle. «Sí, és que hem tingut alguns problemes amb el personal darrerament».

Abans d'escriure el pilot de la sèrie, va dur la Connie a aquell hotelet perquè conegués aquell tipus de qui tant li havia parlat. Volia assegurar-se que la seva companya percebia com ell tot el potencial humorístic d'aquell home. I sí, va confirmar que Sinclair seguia igual d'impertinent, de groller i de malcarat. Ho tenien claríssim: la sèrie que farien aniria d'un hotel i d'un director com aquell.

No li dirien Sinclair, que aquell home s'ho podria prendre malament; li posarien Fawlty —fonèticament molt semblant a *faulity*, és a dir, defectuós—, Basil Fawlty. I l'interpretaria Cleese. Ell també aportava moltes coses de collita pròpia al personatge: els gestos exagerats, els canvis d'humor, el cinisme...

El contrapunt seria la Sybil, l'esposa resignada, que va sempre dues passes més endavant i que té atemorit i sotmès en Basil. Connie Booth reconeixia que la creació de la sèrie va ser molt terapèutica per a la parella: «A través de la Sybil i en Basil vam poder abocar moltes de les frustracions que en John i jo teníem l'un de l'altre». Aquesta teràpia no va evitar que es divorciessin poc després, tot i que seguirien treballant plegats en la segona temporada. La Connie no faria de Sybil; aquell paper el reservaven per a Prunella Scales. Ella es va quedar el personatge de la Polly, una minyona espavilada que treballa en aquell hotel de mala mort fins que pugui marxar a complir els seus somnis d'artista.

I arribem al moll de l'os. El quartet protagonista el tancava un cambrer voluntariós però superat per les circumstàncies. Una altra de les coses que Cleese detestava quan anava a hotels i restaurants de Londres era que les

opcions que li servissin el que havia demanat eren d'una entre sis. Gent de tot el món anava a Anglaterra a treballar servint taules, rentant plats o cuinant, i els empresaris d'hostaleria preferien mans que llengua. «Ja l'aprendrà, l'idioma», devien pensar. El que volien era gent que despatxés comandes i no cobrés gaire.

La incomunicació és una font inesgotable de comèdia. Ho sabia bé Cleese, que havia explotat aquest recurs en diferents peces, tant a l'*At Last the 1948 Show* com al *Flying Circus*, a la pel·lícula *How to Irritate People* o als vídeos dels cursos de formació per a empreses que produïa amb la seva companyia Video Arts. I no hi ha millor incomunicació que la provocada pels malentesos idiomàtics. Per això el quart protagonista d'*Hotel Fawlty*, en Manuel, seria un espanyol de Barcelona que no sabia ni un borrall d'anglès.

Només calia trobar qui podria interpretar aquell paper. Van pensar en un actor amb qui ja havien treballat i que acabava d'estrenar la comèdia teatral *No Sex Please, We're British!*, on demostrava tot el seu talent en l'humor físic. Però tot i haver fet mil accents en altres obres, sèries i pel·lícules, Andrew Sachs no estava convençut de resultar creïble fent d'espanyol. «I si el cambrer fos alemany?», va suggerir a Cleese. La resposta va ser un no tan rotund com ràpid: «Un cambrer alemany ho faria tot bé. On hi ha la gràcia d'un personatge així?».

Aquella petició de canviar la nacionalitat del personatge no havia estat un caprici. Tot i haver fet tota la seva carrera a Anglaterra i dominar la llengua de Shakespeare amb excel·lència, Andrew Sachs havia arribat al país del *fish and chips* quan tenia vuit anys, juntament amb la seva família, fugint del nazisme. «Sense Hitler, jo no hauria estat mai actor», diu en la seva autobiografia. En Manuel

de Barcelona, doncs, l'interpretaria un anglès que, en realitat, era alemany.

Sis anys després del seu debut a la BBC-2, *Fawlty Towers* va arribar a Espanya. L'estrena a TVE va ser tot un esdeveniment. Era un dels programes més venerats i amb més èxit de la vasta col·lecció de comèdies britàniques que arribaven a les nostres pantalles any rere any. A més, aquesta venia firmada per un membre dels il·lustres Monty Python. L'expectació, però, es contradia amb l'horari d'emissió que li van assignar: dimarts a un quart de cinc de la tarda.

En fer el doblatge es van adonar d'un problema greu. Si tots els personatges parlaven en castellà, quin idioma havia de parlar en Manuel, per mantenir els equívocs i malentesos de la versió original? Van optar per convertir-lo en en Paolo, un italià. Per embolicar-ho encara més, en Basil, en lloc d'un castellà macarrònic, li parlava en francès. Des de les primeres escenes es veia que allò no funcionava de cap de les maneres.

El 3 de febrer de 1981 es va estrenar la sèrie. L'endemà *El País* abordava la transformació d'en Manuel com un cas de censura:

«Los censores de *Mogambo* fueron más rudos, pero los censores de la televisión de ahora han tratado de no irle a la zaga. Pueden los rectores de Televisión Española haber pensado que para conservar los valores de la serie había que dar una nacionalidad distinta a la española al característico camarero. Pudieron pensarlo, pero no debieron hacerlo. La censura cabalga sobre caballos irónicos».

A més, a la meitat de l'episodi hi va haver uns problemes que van fer que se sentís en versió original. El segon

episodi no es va emetre. En el seu lloc hi van programar *Los Roper*. Un comunicat oficial de la direcció de l'ens adduïa problemes tècnics, però *El País* insistia en la teoria de la censura:

«Los actuales responsables de Televisión Española han preferido suspender la emisión a programar un espacio censurado. Dado el tono de la explicación oficial, es posible que se subsanen los problemas técnicos de doblaje provocados por los censores y que se restituya al actor Andrew Sachs el verdadero nombre y nacionalidad que tiene en la comedia».

Es fa difícil de creure que hi hagués un component de censura perquè un personatge espanyol fos víctima dels abusos i maltractaments del seu cap i això deixés malament tot el país. Sembla més plausible que amb la traducció al castellà no sabessin com mantenir la comèdia de situació provocada pel xoc cultural idiomàtic de l'original.

Saltem cinc anys en el temps. L'abril del 1986, la FORTA (Federació d'Organismes de Ràdio i Televisió Autònoms) adquireix els drets de la sèrie. Al País Basc, l'ETB manté l'origen i la parla original d'en Manuel. La resta de personatges parlen en euskera. Cap problema. A TV3, en canvi, li van tornar a canviar el passaport al cambrer: mentre que en Basil, la Sybil, la Polly i la resta d'anglesos parlen català, en Manuel serà mexicà.

Les cadenes autonòmiques decideixen mimar molt més la sèrie i la programen en una hora de màxima audiència, a les nou del vespre, just després del telenotícies. Va ser un èxit espaterrant. En Manuel mexicà es va convertir en un personatge icònic com ho havia estat

l'original. ¿Hi hauria hagut rebuig per part del gran públic català si s'hagués sabut que aquell simpàtic i voluntariós personatge era de Barcelona? Potser sí, però permeteu-me que ho dubti.

Quan la sèrie es va estrenar al Regne Unit, les primeres crítiques van ser devastadores. El *Daily Mirror* va titular: «El llargarut John va curt de gràcia», i alguns diaris van dir que el tracte al cambrer espanyol vorejava el racisme. Al nombrós col·lectiu d'espanyols que treballaven a l'hostaleria britànica se'ls equiparava a en Manuel i els repetien les frases que el personatge havia fet cèlebres: «¿Qué?», «*I know nothing. I am from Barcelona*» o «*I speak English well, I learnt it from the book!*».

Però, mirat fredament, era realment incompetent, en Manuel? Qui queda retratat en cada episodi és en Basil, amb els embolics en què es fica pel seu afany d'aparentar el que no és, d'enganyar o de guanyar per una vegada en la seva maleïda vida. Cleese, aleshores i després, sempre ha defensat que el que pretenia era criticar els hostalers avars que preferien pagar poc a gent que no parlava l'idioma que no pas formar-los per millorar el servei. A més, defensava que en Manuel «és una persona encantadora que sempre intenta fer-ho tot bé. No se'l pot culpar de res, més enllà que no parli un anglès prou bo. I aquí també la culpa és d'en Basil, que hauria de pagar-li classes de l'idioma».

Quan la sèrie va esdevenir un èxit, en Manuel va convertir-se en un ídol per al públic anglès. Va protagonitzar campanyes d'anuncis, el van convidar a gales benèfiques arreu del país i van fer-li una figura de cera al museu de Madame Tussauds. Andrew Sachs no va fer mai cap altre personatge a l'altura d'aquell cambrer, i assegurava que sense bigoti ni l'americana blanca i el llacet

negre al coll, la gent no el reconeixia. A la seva autobiografia, titulada *I Know Nothing!* (No sé res!), diu que «tot i que a vegades em sap greu perquè sembla que l'Andrew Sachs s'ha convertit en en Manuel,estic molt satisfet d'haver format part de la història de la televisió».

Una història que no hauria estat possible si el cap d'entreteniment de la BBC hagués fet cas de l'informe previ que definia el guió de la sèrie de Cleese i Booth com «una col·lecció de clixés i de personatges de catàleg que no crec que pugui ser res més que un fracàs». L'any 2000 el British Film Institute va elaborar una llista amb els cent millors programes de la televisió britànica del segle xx. A dalt de tot hi havia *Fawlty Towers*.

Com diria en Manuel: «¿Qué?».

And now for something completely different...

John Cleese va tornar a interpretar un hotelier a la pel·lícula *Rates a correuita (Rat Race)*, de Jerry Zucker. Feia del propietari d'un hotel casino de Las Vegas que tenia un nom que potser us sonarà: Donald P. Sinclair.

BIBLIOGRAFIA

BOOTH, Connie; CLEESE, John, *The Complete Fawlty Towers*, Da Capo Press, 2001.

CLEESE, John, *So, Anyway...*, Random House Books, 2014.

SACHS, Andrew, *I Know Nothing*, The Robson Press, 2014.